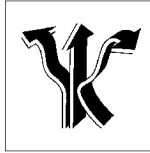

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

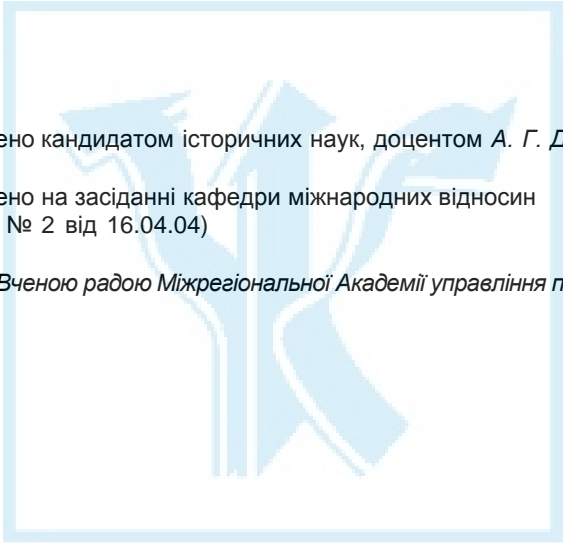
**НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
дисципліни**

**“ОСНОВИ ЕТНОГРАФІЇ
ТА НАРОДНІ ПРОМИСЛИ”**

(для бакалаврів, спеціалістів)

МАУП

Київ 2005

Підготовлено кандидатом історичних наук, доцентом *А. Г. Данилюком*

Затверджено на засіданні кафедри міжнародних відносин
(протокол № 2 від 16.04.04)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Данилюк А. Г. Навчальна програма дисципліни “Основи етнографії та народні промисли” (для бакалаврів, спеціалістів). — К.: МАУП, 2005. — 18 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, навчально-тематичний план, програмний матеріал до вивчення дисципліни “Основи етнографії та народні промисли”, вказівки до виконання контрольної роботи, завдання для контрольних робіт, контрольні питання, а також список рекомендованої літератури.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Україна багата на історичну та культурну спадщину, що відображає самобутність українського народу, і має мальовничі краєвиди.

Сьогодні чимало мешканців міст, зокрема й з-за кордону, прагнуть відпочивати в сільській місцевості, ближче до природи, до народного побуту. Пізнати останнє допомагає така наука, як етнографія.

Етнографія (від грец. *етнос* — плем'я, народ і ...*графія*) — наука, об'єктом дослідження якої є народи, їх культура і побут, походження (етногенез), розселення, процес побутових відносин протягом історії людства.

Певним аналогом терміна “етнографія” (синонім — народознавство) є поняття “соціальна антропологія” (Великобританія), “культура антропології” (США) та “етнологія” (деякі західноєвропейські країни).

Вивчення народів неможливе без знання суміжних наук. Етнографія тісно пов'язана з історією, археологією, мовознавством, фольклористикою. Спільним у соціальній психології і етнографії є розділ етнопсихології. У дослідженні щодо чисельності народів світу етнографія пов'язана з демографією (етнічна демографія).

До міждисциплінарних галузей знань належать етноархеологія, аграрна етнографія, етнопедагогіка, етнографічне музеєзнавство, етнічна антропологія тощо. Етнографія тісно пов'язана з економікою (економічний базис визначає культуру) і політикою (у США її часто фінансують військові).

Найважливішими етнографічними проблемами є такі: вивчення етнічного складу населення; етногенез та етнічна історія народів; реконструкція давніх форм суспільного життя і культури, що збереглися у відсталих у соціально-економічному розвитку народів; вивчення сучасних етапів етнічних традицій, етнічних процесів, тобто змін в історичному розвитку народів.

В етнографічних дослідженнях учені використовують повільно-історичний метод, безпосередні спостереження, що

ґрунтуються на контакті дослідника та об'єкта дослідження, методи інших наук — наприклад картографічні, статистико-математичні тощо. Для етнографів важливі також писемні пам'ятки минулого, хроніки, живопис, карти. Цінним джерелом залишаються археологічні комплекси, музейні зібрання, фольклор, предмети культу, народного мистецтва.

Знання етнографії дуже важливе для організації сільського туризму. Його організатори повинні знати українські звичаї, обряди, ступінь їх збереженості, традиційну матеріальну культуру (народні архітектуру, промисли, одяг, місцеву кухню), етнографічні особливості того чи іншого району, виокремлювати найцікавіше.

Основні завдання дисципліни:

- дати ґрунтовні знання про народи світу, їх класифікацію за різними ознаками, про місце українського народу серед них;
- ознайомити студентів із сучасними теоріями походження українського народу;
- розширити знання про особливості національного характеру, психології, ментальності;
- поповнити знання про традиційні заняття і матеріальну культуру українського народу;
- акцентувати увагу на багатстві і збереженості українських звичаїв і обрядів;
- запропонувати схему історико-етнографічного районування України;
- ознайомити з традиційними видами народних промислів, їх географією і найважливішими центрами.

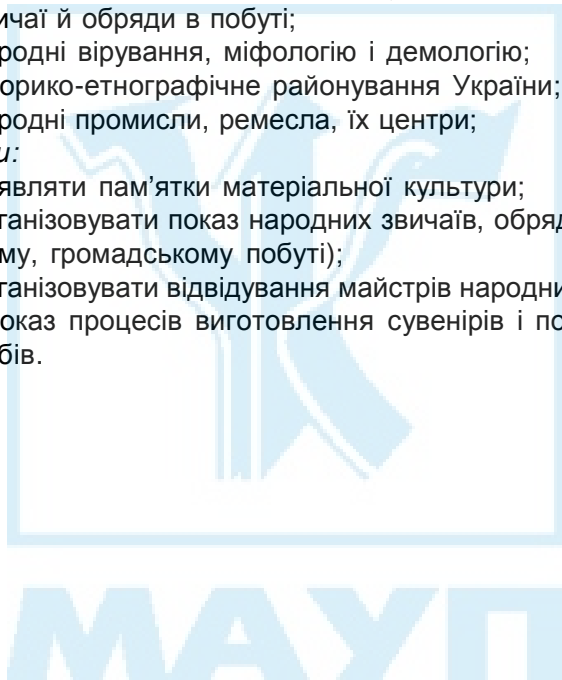
Майбутній фахівець сфери сільського відпочинку повинен *знати*:

- основні поняття етнографії;
- історію етнографічної науки у світі та в Україні;
- расову, етнолінгвістичну, релігійну, господарську та історико-етнографічну класифікації народів світу;
- погляди щодо походження українського народу;

- особливості українського національного характеру, його ментальності;
- традиційні заняття українського народу;
- матеріальну культуру (традиційне народне будівництво, одяг, транспортні засоби, народна їжа);
- громадський побут;
- особливості української сім'ї і домашнього побуту;
- народні свята, традиції їх святкування;
- звичаї й обряди в побуті;
- народні вірування, міфологію і демологію;
- історико-етнографічне районування України;
- народні промисли, ремесла, їх центри;

уміти:

- виявляти пам'ятки матеріальної культури;
- організовувати показ народних звичаїв, обрядів (у родинному, громадському побуті);
- організовувати відвідування майстрів народних промислів і показ процесів виготовлення сувенірів і побутових виробів.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
вивчення дисципліни

“ОСНОВИ ЕТНОГРАФІЇ ТА НАРОДНІ ПРОМИСЛИ”

№ пор.	Назва розділу і теми
	Вступ
	I. Основні поняття етнології
1	Народ, етнос, нація, культура, побут, етногенез, етнічні процеси (етнооб’єднувальні, етнорозмежувальні), етнічні групи
2	Національні групи. Націоналізм. Етнографічні райони
3	Короткий нарис історії етнографічної науки у світі та в Україні
	II. Класифікація етносів
4	Расова, етнолінгвістична, релігійна класифікації
5	Господарсько-культурна та історико-етнографічна класифікації
	III. Етногенез українського народу
6	Найдавніші поселення на території України. Скіфи
7	Анти. Руські племена
8	Найважливіші ознаки українського етносу
	IV. Традиційні заняття населення
9	Землеробство
10	Скотарство
11	Допоміжні заняття населення
	V. Матеріальна культура
12	Поселення, архітектура, національне убрання
13	Народна їжа
	VI. Громада і родина, громадський і родинний побут
14	Громадське самоврядування. Релікти звичаєвого права
15	Види господарської діяльності громад
16	Морально-етичні стосунки у громаді
17	Шлюб і шлюбні звичаї
18	Родинні обряди та звичаї
	VII. Історико-етнографічне районування України. Етнографічні групи
19	Критерії виділення окремих етнографічних територій
20	Етнографічні групи
	VIII. Українська народна декоративно-ужиткова творчість і народні промисли
21	Ткацтво. Вишивка. Килимарство. В’язання. Художня обробка шкіри
22	Деревообробка. Художнє плетіння
23	Гончарство. Гутицтво. Художній метал. Іграшки. Писанкарство. Витинанки
24	Географія і найголовніші центри сучасних промислів в Україні

ПРОГРАМНИЙ МАТЕРІАЛ
до вивчення дисципліни

“ОСНОВИ ЕТНОГРАФІЇ ТА НАРОДНІ ПРОМИСЛИ”

Вступ

Предмет і завдання курсу. Місце етнографії в системі гуманітарних наук. Назви науки. Джерела етнографії, її зв'язок із суміжними дисциплінами. Матеріали етнографічних експедицій. Музейні зібрання. Писемні джерела. Зображувальні матеріали.

Література [55; 59; 60]

Розділ I. Основні поняття етнографії

Тема 1. *Народ, етнос, нація, культура, побут, етногенез, етнічні процеси (етнооб'єднувальні, етнорозмежувальні), етнічні групи*

Тема 2. *Національні групи. Націоналізм. Етнографічні райони*

Література [9; 20; 21; 27; 34; 43; 49; 55; 59; 60]

Тема 3. *Короткий нарис історії етнографічної науки у світі та в Україні*

Період нагромадження етнографічних знань (стародавні й античні часи, епоха середньовіччя і нового часу). Період становлення етнографії як науки. Школи й напрями в етнології наприкінці XIX — на початку XX ст. Етнографія в Україні. Становлення і розвиток української етнографії: Павло Чубинський, Федір Вовк, Володимир Гнатюк, Іван Франко, Володимир Шухевич. Сучасна українська етнографія (установи, періодичні видання).

Література [55; 59; 60]

Розділ II. Класифікація етносів

Тема 4. Расова, етнолінгвістична, релігійна класифікації

Індоєвропейська сім'я етносів і мов.

Тема 5. Господарсько-культурна та історико-етнографічна класифікації

Література [55]

Розділ III. Етногенез українського народу

Тема 6. Найдавніші поселення на території України. Скіфи

Тема 7. Анти. Руські племена

Дуліби, поляни, древляни, уличі, тиверці, білі хорвати.

Тема 8. Найважливіші ознаки українського етносу

Література [1; 17; 18; 20; 21; 33–35; 42; 43; 46; 56; 59–61]

Розділ IV. Традиційні заняття населення

Тема 9. Землеробство

Знаряддя праці, агротехніка.

Тема 10. Скотарство.

Тема 11. Допоміжні заняття населення

Рибальство, бджільництво, мисливство.

Література [14; 31; 45]

Розділ V. Матеріальна культура

Тема 12. Поселення, архітектура, національне убрання

Народна архітектура: житло, господарські будівлі, споруди громадського центру, господарські виробничі споруди.

Національне убрання. Загальні відомості про одяг. Убрання в Україні — Руси X–XII ст. Народний стрій XIV–XVIII ст. Регіональні риси традиційного убрання українців XIX — початку XX ст.

Тема 13. Народна їжа

Література [2; 19; 29; 38; 39; 44; 59; 60]

Розділ VI. Громада і родина, громадський і сімейний побут

Тема 14. Громадське самоврядування. Релікти звичасвого права

Тема 15. Види господарської діяльності громад

Громадські стосунки в невиробничій сфері.

Тема 16. Морально-етичні стосунки у громаді

Тема 17. Шлюб і шлюбні звичаї

Історичні типи і форми української родини. Структура і функції сім'ї.

Тема 18. Родинні обряди та звичаї

Література [4; 8–11; 23; 25; 30; 32; 33; 38; 48; 52; 59; 60; 65]

Розділ VII. Історико-етнографічне районування України. Етнографічні групи

Тема 19. Критерії виділення окремих етнографічних територій

Наддніпрянина, Поділля, Слобожанщина, Полісся, Прикарпаття і Карпати, Волинь, Закарпаття, Південь.

Тема 20. Етнографічні групи

Бойки, лемки, гуцули, поліщуки, сіверяни.

Література [20; 39; 60]

Розділ VIII. Українська народна декоративно-ужиткова творчість та народні промисли

Природні, соціальні передумови виникнення народних промислів і ремесел.

Тема 21. Ткацтво. Вишивка. Килимарство. В'язання. Художня обробка шкіри

Тема 22. Деревообробка. Художнє плетіння

Тема 23. Гончарство. Гутництво. Художній метал. Іграшки. Писанкарство. Витинанки.

Тема 24. Географія і найголовніші центри сучасних промислів в Україні

Територіальне поширення окремих видів промислів. Поліський серпанок. Килимарство Полтавщини і Придніпров'я. Текстиль Прикарпаття. Кераміка Поділля, Полтавщини і Прикарпаття. Осередки народних промислів. Деревообробка в Карпатах і на Поліссі. Художня обробка металу і шкіри на Гуцульщині.

Література [9; 40; 51; 56; 59; 60; 65; 66]

ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Варіант контрольної роботи студент (слухач) вибирає за першою літерою свого прізвища (див. таблицю).

Перша літера прізвища студента (слухача)	Номер варіанта контрольної роботи
А П Я	1
Б У Ю	2
В Є Ф	3
Г Е Х	4
Д Й Р	5
Ж С Ш	6
З Т Щ	7
І К О	8
Л І Ц	9
М Н Ч	10

Мета контрольної роботи — закріпити та поглибити теоретичні знання, здобуті студентом у процесі вивчення курсу “Основи етнографії та народні промисли”, сформувати вміння самостійно працювати з навчальною літературою, статистичними матеріалами, законодавчою базою. Контрольна робота оформляється відповідно до “Методичних рекомендацій з підготовки й оформлення контрольних завдань і робіт” (К.: МАУП, 1999).

ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

Варіант 1

1. Місце етнографії в системі гуманітарних наук. Назви науки. Предмет науки.
2. Землеробство. Знаряддя праці. Народна агротехніка.
3. Шлюб і родина. Родинні звичаї і обряди.

Варіант 2

1. Значення етнографії як науки.
2. Традиційна народна архітектура. Житло.
3. Громадський побут.

Варіант 3

1. Основні поняття етнографії.
2. Сільська садиба.
3. Календарні і народні свята.

Варіант 4

1. Методика і методи етнографічних досліджень.
2. Народний одяг.
3. Вірування, міфологія, демонологія українців.

Варіант 5

1. Расова класифікація народів світу.
2. Скотарство і допоміжні заняття українського селянства.
3. Народні знання. Календар. Метрологія. Етноботаніка. Медицина. Ветеринарія. Етнопедагогіка.

Варіант 6

1. Етнолінгвістична класифікація народів світу.
2. Традиційна народна їжа.
3. Звичаї й обряди українців. Обрядовість зимового і весняного циклів.

Варіант 7

1. Релігійна класифікація народів світу.
2. Архітектура громадських споруд (церков, шкіл, будинків сільського врядування тощо).
3. Етнографічні групи. Історико-етнографічне районування України.

Варіант 8

1. Етногенез українського народу.
2. Територіальні відмінності в народному одязі України.
3. Традиційні народні промисли і ремесла. Природні, соціальні передумови їх виникнення і розвитку.

Варіант 9

1. Історія етнографічного дослідження України.
2. Господарсько-виробничі будівлі села (вітряки, водяні млини, кузні).
3. Види народних промислів та їх географія.

Варіант 10

1. Український національний характер. Психологія. Свідомість. Ментальність.
2. Традиційний народний одяг населення Українських Карпат.
3. Українське народне весілля.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Місце етнографії в системі гуманітарних наук.
2. Джерело етнографії. Назви науки.
3. Внесок Ф. Вовка, В. Гнатюка, І. Франка, В. Шухевича в етнографічні дослідження українського народу.
4. Методика і методи етнографічних досліджень.
5. Основні поняття етнографії (народ, етнос, нація, культура, побут, етногенез, етнічні процеси).
6. Етнолінгвістична класифікація народів світу.
7. Етнорозумовий сім'я етносів і мов.
8. Етногенез українського народу.
9. Українська душа (характер, психологія, свідомість, ментальність).
10. Традиційні заняття населення України. Землеробство. Знаряддя праці. Агротехніка.
11. Скотарство. Допоміжні заняття (бджільництво, збиральництво, рибальство, ловецтво).
12. Народна їжа. Переробка зерна, молока, м'яса, риби. Випікання хліба.
13. Щоденна їжа українського селянина.
14. Святкова їжа українців.
15. Обрядові страви в побуті українців.
16. Громада. Громадське самоврядування.

17. Релікти звичаєвого права у громадському побуті.
18. Громадські стосунки у виробничій сфері.
19. Громадські стосунки в позавиробничій сфері.
20. Морально-етичні стосунки в громаді.
21. Шлюб і сім'я. Сімейна обрядовість.
22. Історичні типи і форми української родини.
23. Структура сім'ї.
24. Сімейні обряди та звичаї.
25. Свята і обряди українців.
26. Свята літнього і осіннього циклів.
27. Свята зимового і весняного циклів.
28. Народний і церковний календарі.
29. Народні знання: метрологія, етноботаніка, мораль і етика.
30. Українська міфологія. Духи. Демони.
31. Типи і форми поселень в Україні.
32. Українське народне житло. Будівельні матеріали. Планування. Інтер'єр.
33. Господарські будівлі.
34. Громадський центр села, його забудова.
35. Виробничі споруди (млини, кузні тощо).
36. Народний одяг часів Київської Русі X–XIII ст.
37. Народний устрій XIV–XVIII ст.
38. Регіональні риси українського народного убрання XIX — початку XX ст.
39. Етнічний склад населення України.
40. Етнографічні групи в Україні.
41. Історико-етнографічне районування України.
42. Українська народна декоративно-ужиткова творчість.
43. Народні промисли, їх географія.
44. Види народних промислів.
45. Центри кераміки в Україні.
46. Центри художньої обробки дерева в Україні.
47. Писанкарство в Україні.
48. Найголовніші центри сучасних художніх промислів. Найвідоміші майстри.
49. Проблеми розвитку народних промислів сьогодення.
50. Етнографічні видання і наукові установи.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

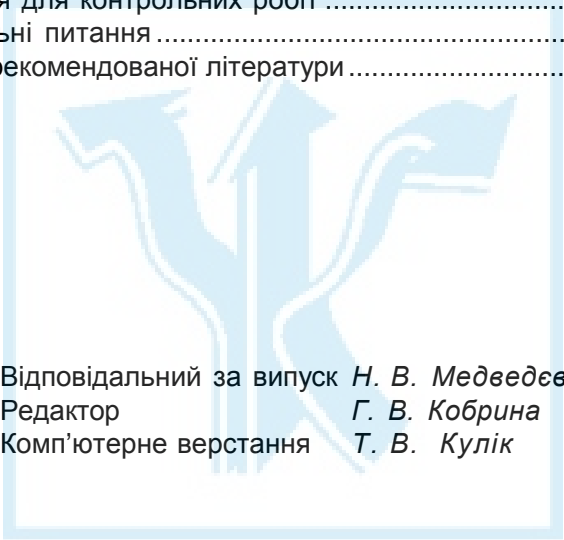
1. *Алексеев В.* Етногенез. — М., 1986.
2. *Артюх Л. Ф.* Українська народна кулінарія: Історико-етнографічне дослідження. — К., 1977.
3. *Болтарович З. Є.* Народна медицина українців. — К., 1990.
4. *Борисенко В.* Весільні звичаї та обряди на Україні: Історико-етнографічне дослідження. — К., 1988.
5. *Боровський Я. Є.* Світогляд давніх киян. — К., 1992.
6. *Бромлей Ю. В.* Очерки теории этноса. — М., 1983.
7. *Булашев Г.* Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах і віруваннях. — К., 1992.
8. *Весільні пісні: У 2 кн.* — К., 1982.
9. *Вовк Ф.* Студії з української етнографії та антропології. — К., 1995.
10. *Воропай О.* Звичаї нашого народу: В 2 т. — К., 1991.
11. *Гаврилюк Н.* Картографирование духовной культуры. — К., 1982.
12. *Гасюк О., Степан М.* Художнє вишивання: Альбом. — К., 1989.
13. *Голобуцький П.* Православ'я: хрещення Русі — правда і вигадки. — К., 1981.
14. *Горленко В., Бойко І., Куницький О.* Народна землеробська техніка українців. — К., 1971.
15. *Грушевський М.* Ілюстрована історія України. — К., 1990.
16. *Гуменюк В.* Українські народні танці. — К., 1962.
17. *Гумилев Л.* Етногенез и биосфера Земли. — М., 1989.
18. *Гуслистий К.* До питання про утворення української нації. — К., 1967.
19. *Данилюк А.* Українська хата. — К., 1991.
20. *Дяченко В.* Антропологічний склад українського народу. — К., 1965.
21. *Залізник Л.* Походження українського народу. — К., 1996.
22. *Захарчук-Чугай Р.* Українська народна вишивка. — К., 1988.

23. *Здоровега Н.* Нариси народної весільної обрядовості в Україні. — К., 1974.
24. *Качан В.* Українське народознавство в іменах: У 2 ч. — К., 1994–95.
25. *Килимник С.* Український рік в народних звичаях в історичному освітленні. — Вінніпег; Торонто, 1955–1965. — Т. 1–5.
26. *Климишин И.* Календарь и хронология. — М., 1985.
27. *Ковальчук О.* Українське народознавство. — К., 1992.
28. *Костомаров Н.* Славянская мифология. — К., 1847.
29. *Косміна Т.* Сільське житло Поділля. — К., 1980.
30. *Кравець О.* Сімейний побут і звичаї українського народу: історико-географічний нарис. — К., 1966.
31. *Круть Ю.* Хліборобська обрядова поезія слов'ян. — К., 1973.
32. *Кувеньова Л.* Громадський побут українського селянства. — К., 1966.
33. *Культура і побут населення України:* Навч. посіб. — К., 1991.
34. *Лозко Г.* Українське народознавство. — К., 1995.
35. *Макарчук С., Турій О.* Український етнос й історичний розвиток. — Л., 1990.
36. *Максимович М.* Дни и месяцы украинского селянина. — К., 1877.
37. *Маланюк Є.* Нариси з історії нашої культури. — К., 1992.
38. *Маркевич Н.* Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян. — К., 1991.
39. *Матейко К.* Український народний одяг. — К., 1977.
40. *Народні художні промисли УРСР.* — К., 1986.
41. *Наулко В.* Етнічний склад населення Української РСР. — К., 1965.
42. *Нечуй-Левицький І.* Світогляд українського народу. — К., 1992.
43. *Нидерле Х.* Славянские древности. — К., 1904.
44. *Ніколаєва М.* Історія українського костюма. — К., 1996.
45. *Павлюк С.* Традиційне хліборобство України: агротехнічний аспект. — К., 1994.

46. *Петров В.* Етногенез слов'ян. — К., 1972.
47. *Плачинда С.* Словник давньослов'янської міфології. — К., 1993.
48. *Пономарев А.* Развитие семьи и брачно-семейных отношений на Украине. — К., 1989.
49. *Пономарьов А.* Українська етнографія: Курс лекцій. — К., 1994.
50. *Рыбаков Б.* Язычество Древней Руси. — М., 1988.
51. *Самойлович В.* Народное архитектурное творчество. — К., 1989.
52. *Скуратівський В.* Берегиня. — К., 1987.
53. *Стельмах Г.* Історичний розвиток сільських поселень на Україні. — К., 1964.
54. *Сумцов Н.* Писанки. — Харьков, 1992.
55. *Тиводар М.* Етнологія: Навч. посіб. — Ужгород, 1998.
56. *Українці: історико-етнографічна монографія: У 2 т. / Ред. кол.: М. Рильський (голова) та ін.* — К., 1960.
57. *Українці: народні вірування, повір'я, демонологія.* — К., 1991.
58. *Українські народні казки, легенди, анекдоти.* — К., 1989.
59. *Українознавство: Посібник.* — К., 1994.
60. *Українське народознавство / За заг. ред. С. Павлюка.* — Л., 1994.
61. *Федас Й.* Український народний вертеп. — К., 1987.
62. *Чижевський Д.* Головні риси українського світогляду в українській культурі. — Подєбради, 1940.
63. *Чубинський П.* Ангели на сходах неба: Народні повір'я, забобони. — К., 1992.
64. *Шевчук В.* Мисленне дерево. — К., 1989.
65. *Шухевич В.* Гуцульщина // Матеріали до українсько-руської етнології. — Л., 1902. — Т. 5.
66. *Щербаківський В.* Українське мистецтво. — К., 1995.
67. *Яворницький Д.* Історія запорізьких козаків. — Л., 1990. — Т. 1–3.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	3
Навчально-тематичний план вивчення дисципліни “Основи етнографії та народні промисли”	6
Програмний матеріал до вивчення дисципліни “Основи етнографії та народні промисли”	7
Вказівки до виконання контрольної роботи	11
Завдання для контрольних робіт	11
Контрольні питання	13
Список рекомендованої літератури	15

Відповідальний за випуск *Н. В. Медведєва*
Редактор *Г. В. Кобрин*
Комп'ютерне верстання *Т. В. Кулік*

МАУП

Зам. № ВКЦ-1833

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП